

Инв. број 3910

Сигн. С. 60 - IV

Peta e re С. 141/60 54

ORGAN I LIDHJES SE SHOQNIVE KULTURO-ARSIMORE PËR KOSOVË E METOHI

VJETI VI

KalInduer — Fruer 1954

NUMRI 1

NJI SQARIM

Ju lutemi bashkëpunëtorëve që në polemikat e tyre të mos kalojnë në gjana personale si dhe të jenë sa më koncizë. Revista jonë është kryesisht letrare dhe shkrimet që drejtpërdrejt nuk janë të këtilla, kanë vend të kufizuem në revistë — prandej do të detyrohem të mos me i botue.

Redaksija

N'artikullin e tij „kritik“ në numrin e kaluem të kësaj reviste¹⁾ Selman Riza në faqen 440 përmend edhe emnin tim, madje n'atë mënyrë sa që unë, aq më tepër si bashkëpunëtor i „Jetës së re“, e ndjej nevojën që t'i përgjigjem personalisht. Dhe po i përgjigjem, si në lidhje me mënyrën në të cilën ai, si për rrëshqit dhe pa ndjenjë përgjegjësije më fyen, ashtu edhe përsa i përket pikëpamjeve të tija shumë të gabueshme në çashtjet shkencore për të cilat bën fjalë.

1) Në sulmin e tij kundër prof. H. Bariqit, H. Kaleshit dhe H. Thaçit — për të cilët ai thotë se „kanë lidhë ndërmjet veti ndonjë kontratë tacite reklame reciproke“ — S. Riza gjuen baltë dhe mbi një artikull të shkruem bashkarisht nga unë e miku im Hilmi Thaçi²⁾. Tue ja zanë për të madhe përgjithësisht Thaçit njëfarë anësije, të cilën ky gjoja e çfaqëka ndaj Bariqit, dhe tue ndeshë në çmimin e volitshëm të punës shkencore të Bariqit edhe n'artikullin e përmendun, Riza thotë se ky artikull „vërtë nënshkruem edhe prej Dr. Ivan Popoviqit, por sigurisht stylizuem soll prej tjetrit...“³⁾ dmth prej Thaçit. Natyrisht, z. Riza, i cili si shihet qartas nuk është linguist, vështirë që mund të njofi aktivitetin tim në fushën shkencore linguistike, albanologjike dhe joalbanologjike; por kjo gjë atij kurrsesi nuk i jep kurrsfarë të drejte që — tue qenë i painformuem — të tregojë dyshim, të paargumentuem fare, se edhe unë mund të kem ndaj disa problemeve qëndrimin tim, edhe sikur ky qëndrim të përputhet me atë të personave tjerë, e konkretisht në këtë rast me qëndrimin e H. Thaçit. Fundi i fundit, fakti se H. Thaçi e unë e kemi nënshkruem së bashku atë artikull — në të vërtetë do të thotë pikërisht se: pajtohe-

¹⁾ „Jeta e re“ Nr. 6, vj. 1953. dhe „Flaka e Vllaznimit“ Nr. 283 fq. 9.

²⁾ „Jeta e re“ Nr. 5, 1953: Norbert Jokli (1877-1942)

³⁾ Të gjithë nënvizimet janë të mijat (I.P.)

mi në mendimet për të cilat bâhet fjalë. Me thanë mbas këtyne të gjithave, krejt arbitrarisht, se „sigurisht“ „soll“ Thaçi e ka stilizue të gjithë artikullin, kjo don me thanë me shqip-tue një pohim të paargumentuem, i cili në këtë rast, shi për këtë, është dhe ofendues. Nga se, dhe për ç'arësye S. Riza mendon se H. Thaçi ma ka imponue mendimin e tij, me fjalë tjera se më ka bâ me nënshkrue me përdhunë dhe të thuesh se m'a ka mbushë mendjen që edhe unë t'i bâj reklamë Bariqit?! Një pohim i këtillë jo vetëm që është një gjest i panjerëzishëm, jo i rëndomtë midis njerëzve që punojnë në lamën e shkencave, por, „a priori“ është jobindës dhe naiv, sepse prej tij del sikur unë, për albanologun, indoeuropeistin dhe romanistin e madh Henrik Bariqin, kam ndie prej Thaçit! Sikur të mos ishte Thaçi që të më bânte me dijtë për qenjen e Bariqit, unë as që do të kisha dijtë se ai egziston! Nuk mendoj me u futë në pohimet ofenduese të Rizës dhe, sidomos, në shprehjet — gjithashtu gjithmonë të paarsyetueme — drejtue kundër H. Bariqit, H. Kaleshit e H. Thaçit (sepse kjo është punë vehtjake e tyre); por mendoj se e gjithë kjo, kundrue në tanësi, hjedh dritë të shëmtueme në mënyrën dhe në sjelljen e Selman Rizës ndaj njerëzve të pendës.

Nga ana tjetër, në qarqet linguistike dihet se unë ç'prej shumë vjetësh merrem *pikërisht me çashtje linguistike historike*, dhe albanologjike, dhe të tjera, kështu që, gjâ krejtësisht e natyrshëme, mendoj se edhe vogëlsija ime ka, dhe mund të ketë, ndonji mendim të vetin për çashtje të këtilla.

Nga sa u tha më nalt rezulton se — e këtë po e nënvizoj edhe një herë — unë *pohoj mendimet e shprehuna n'atë artikull për të mijat* (sa edhe për të Thaçit). Ndërsa z. Riza le të jetë aq i njerëzishëm sa të më lejojë që në këto mendime të mbetem edhe më tutje — deri sa ndokush të mos më bindi *me argumente* se jam në lajthitje.

Kaq për „kurtoazin shkencore“ të Selman Rizës.

2) Po kaloj tash n'anën parimore shkencore. S. Riza ja sheh për të madhe H. Thaçit (kurse mue — ndoshta si endë të mitun? — më përjashton përdhunisht) po n'atë artikull pse, përbrî Joklit (artikulli, në të vërtetë, i është kushtue Joklit „in memoriam“) gati vazhdimisht përmend Bariqin si shkencëtar për merita në linguistikën shqiptare. Riza thotë se Thaçi (kjo dmth. unë e Thaçi, me qenë se unë vetë nuk dëshiroj të përjashtohem nga kjo çashtje) ka marrë përkujtimin e Joklit vetëm si një shkak për të lëvdue Bariqin, e Bariqin.

Kur Riza flet kështu, kjo don me thanë — po e thom hap-tas — se ai as që din se si është zhvillue dhe zhvillohet albanologjija. Me e thanë më troç, sikur z. Riza të mos kishte

shkrue me kaq bollëk, na as që do të merrshim vesh — sikundër e muerrëm — se ai nuk njeh historin e albanologjis (dmth. të linguistikës shqiptare). Me folë për Joklin (edhe për Pedersenin) dhe mos me përmendë në të njajtën shkallë me ta edhe Bariqin do të thonte: mos me e njoftë historin e albanologjis, asgjâ mâ mirë se sa e njef Riza. Sikur është thanë n'artikullin e përmendun me dy nënshkrime, tre janë emnat mâ të dëjë në zhvillimin e linguistikës shqiptare bashkëkohore: *Pedersen, Bariq, Jokl*. Dhe këtë fakt tash është e pamundun me e ndërreue, madjë as për qejfin e lajthimeve të Rizës. Mue më duhet me shtue këtu edhe se (nuk di për këtë gjâ çka mendon H. Thaçi, sepse këtë herë nuk jam konsultue me të!) në pikëpamje doktrinare, dmth. në pikëpamjen e tezave teorike albanologjike — Bariqi është madjë edhe mâ i meritueshëm se Jokli. Ndërsa Jokli në radhë të parë është një përpunues i shkëlqyeshëm i cili gjithmonë sillet në suazën e ideve (të sakta, s'ka dyshim) të Holger Pedersenit, Bariqi ka shkue mâ tutje në rrugën e tij dhe ka dhanë pikëpamje teorike origjinale, të reja, në disa probleme të mëdha albanologjike. Në një artikull kushtue përkujtimit të mbarimit tragjik të të ndjerit Norbert Jokl, nuk kishte vend me u zgjanue për këtë, prandej tash po e parashtroj shkurtas.

Ku është pra Bariqi novator i randësishëm në fushën e albanologjis, ku ka shkue ai përtej Joklit?

S ë p a r i: Jokli qysh në shqyrtimin e materjalit gjuhësuer shqip, në „Grundriss-in“ e Streitberg-ut, ka mbetë në konceptin tradicional mbi lidhjen e gjuhës shqipe ndaj gjuhëve joklasike antike të Ballkanit, ilirishtes dhe thrakishtes. Ai këtu ende qëndron në pikëpamjen se Shqiptarët, qysh se mbahet mend, kanë qenë n'atdheun e tyne të sodshëm, dhe se gjuha shqipe është vetëm një fazë e re e ilirishtes. Vetëm mbas kritikës studioze të Bariqit (Arhiv I) Jokli, n'artikujt e tij në „Realexikon-in“ e Ebert-it, ka revidue qëndrimin e tij dhe çashtjen e kësaj lidhjeje e ka formulue kështu: gjuha shqipe është po aq e ngjajshëme me ilirishten sa edhe me thrakishten. Bariqi nuk është ndalue këtu, por është orvatë me përcaktue se cili është roli i ilirishtes dhe cili i thrakishtes në formimin e gjuhës shqipe. Në kundërshtim me konceptin e përmendun të Joklit, Bariqi ka parashtreue teorinë se gjuha shqipe është *gjenetikisht* e ngjajshëme me thrakishten, dhe se ilirishtja ka qenë vetëm supstrakt (dmth. shtresë e vjetër). Mbas kësaj doktrine të Bariqit, edhe luftarët e vjetër t'origjinës së shqipes prej ilirishtes, si dhe vetë Pedersenin, fillojnë gjithashtu t'orientohen në këtë drejtim. Edhe specialistët për çashtjet iliriane, nën ndikimin e argumenteve të Bariqit, fillojnë me e braktisë

konceptin mbi lidhjen e ilirishtes e të shqipes (p.sh. prîjsat ilirologë gjermanë H. Krahe dhe J. Pokorny). Këtu qëndron aktiviteti i parë novator origjinal i Bariqit.

S ë d y t i. Linguistika shqipe në të vërtetë ka dy aspekte: njani është indoeuropist dhe tjetri balkanologjik; dmth. ky i dyti studjon ndikimin reciprok të gjuhës shqipe, më një anë, dhe të gjuhëve tjera të Ballkanit, fqij me të, n'anën tjetër. Lajthimin e vjetër të G. Meyerit se gjuha shqipe është një gjuhë gjysëm romane e ka përmbysë qysh nga fundi i qindvjetshit XIX H. Pedersen dhe e ka dërmue krejtsisht romanisti W. Meyer — Lübke në botimin e dytë të „Grundriss-it“ të Gröber-it. Por Jokli në disa pika ka mbetë në vijën e vjetër — atëherë kur gjurmonte elementet romane në gjuhën shqipe. Ai, këto elemente shqipe me prejardhje romane i vuni në të njëjtën vijë me elementet romane pararomane dhe dalmatine. Përkundrazi Bariqi më 1937, në veprën e tij të randësishtë „O uzajamnim odnosima balkanskih jezika,, I, ka argumentue se tanësi e këtillë ballkano-romane nuk ka egzistue, porse disa elemente romane të gjuhës shqipe përkojnë vetëm me ato të rumanishtes — kurse disa tjera vetëm me elementet dalmatino-romane. Tue shkue mbas Jireçek-ut, Jokli ka lokalizue atdheun e vjetër ballkanik të Shqiptarëve në Dardani (në krahinën Nish-Shkup), kurse Bariqi ka tregue se ky ndikim i vjetër roman ndër Shqiptarët është i lidhun pikërisht për atë krahinë, në të cilën zakonisht konsiderohet se është formue rumanishtja dhe populli rumun. Mandej ka vërtetue se ajo shtresë më e re romane në gjuhën shqipe (natyrisht prap se prap më e vjetër se ajo italishte!) rrjedh prej asaj kohe kur Shqiptarët janë shpërngulë n'atdheun e tyre të ri, ku në dialektet e vjetra romane flitej nëpër qytete deri nga qindvjetshi XIV (në Durrës, Lesh etj.) .Këto janë horizontet e reja të cilat i ka hapë Bariqi në lidhje me studimin e marrëdhënjëve të gjuhës shqipe ndaj gjuhëve tjera historike ballkanike.

S ë t r e t i. Sllavisti rus Selishçev është përpjekë me argumentue se kur kanë ardhë Sllavët në Shqipni, kanë hasë vetëm Romanët, e jo dhe Shqiptarët. Përkundrazi Bariqi, me analizimin e emnave gjeografikë, (krahaso psh. artikullin e tij në „Zbornik“ kushtue F. Ramovshit), ka argumentue se Shqiptarët kanë ardhë në këto vise disa shekuj më përpara. Këtë teori të Bariqit e kanë pranue sod edhe sllavistat. Ky pra është kontributi i tretë me randësi ku Bariqi, me anë të shkencës linguistike ka hudh poshtë kategorikisht thezën e gabue me të Selishçev-it.

Vërtetë, Riza „pohon“ meritën e Bariqit deri diku, dhe përmend ndonji prej studimeve të tija; përmend gjithashtu

edhe punën e tij organizative n' „Arhiv“¹⁾. Por ai, qartas për shkak mosnjohjeje nuk jep shënime të plota. Përndryshe, a do të guxonte vallë me harrue studimin aq të randësishëm të Bariqit mbi zhvillimin e pallataleve në gjuhën shqipe, pjesë e librit „Indoevropski palatali“ (Glas Srpske akademije CXXIV vj. 1927), mandej studimin klasik, tashmâ të përmendun mbi marrëdhënjet reciproke të gjuhëve ballkanike (Biblioteka e „Arhivit“) etj? Si mund ta çmojë Riza Bariqin si albanolog kur të gjitha këto nuk i janë të njoftuna?

Mandej, âsht e qartë se edhe vetë „Arhivin“ e Bariqit, të cilit ai ja njeh meritën, Riza e njef vetëm „simbas të ndëgjue-mit“ ose mâ së shumti „nga pamja“. Sepse ai, sikur ta kishte lexue këtë, do të dintë para së gjithash se Bariqi nuk vepron n'Arhiv vetëm si një grumbullues artikujsh t'auktoriteteve europjane në fushën e albanologjis, porse ai vetë, me pendën e tij të mprehtë kritike i ka dhanë gjithashtu — mund të thohet — *drejtimin dhe tonin albanologjis në përgjithësi* dhe ka qenë pra pikërisht një auctoritet i atillë si sheh Riza në ndonji „Europjan“. Sikurse ta kishte lexue Riza „Arhivin“ e Bariqit, punimet tjera të Bariqit, mandej punimet e Pedersenit, Joklit dhe t'albanologëve tjerë (Weigand-it- Skok-ut, Meyer-Lübke-s, Tagliavini-t, Treimer-it, Çabejt, linguistave rumunë etj. etj.) *ai të paktën nga ndonji herë duhej t'i citonte në punimet e tija të shumta e të stërgjana*, në të cilat operon kaq serbez me etimologjina, dhe në të cilat aq me bollëk jep rezultate të gabueshëme e të stërvjetrueme, në shkencë tashmâ ç'me kohë të hjedhuna poshtë.

Mbi Rizën si etimolog mendoj të flas hollësisht dhe veçanisht më një rast tjetër, dhe këtu vetëm do të përmendi disa shembuj t'etimologjimit të tij të gabueshëm, që të mos mundet me thanë se po flas përmendësh. Për Rizën psh. shq. *kumbar* âsht hua prej lat. *cumpátre*m (që âsht fonetikisht e pamundshëme, për shkak të -tr-) dhe jo thjeshtësisht prej italishtes *compare*; shq. *mermer* për të âsht prej lat. *marmore*m e jo nëpërmjet të turqishtes *mermer*; shq. *vazhdim* ai e nxjerr prej sërbiishtes *vazda*, e jo prej maqedhonishtes apo bullgarishtes *vežda*, *veždža*, *važda* (që dmth. „vijë“); *apet* prej sërb. *opet* (që gjithashtu fonetikisht âsht e pamundshëme, për shkak të a-s) etj. etj.²⁾

Me fjalë tjera: nga shkrimi i Rizës duket sikur ai, së pari s'ka haber për mbarë veprimtarin albanologjike të qindvjet. XX, dhe së dyti, sikur ai as që andrron se Bariqi — qoftë se, marrun subjektivisht, i vjen kujt mirë ose jo — âsht mâ i

1) „Jeta e re“ Nr. 6, vj. 1953 fq. 463.

2) shif „Fillimet e gjuhësisë shqiptare, Prishtinë, 1952 fq. 18,20,23.

madhi albanolog i gjallë, madjë *sod i vetmi albanolog i madh* (nuk mendoj këtu të harroj emnin e madh të Pedersenit, por Pedersenit ç'prej dheta vjetësh nuk merret më me albanologji). Ky është një fakt, një fakt kryeneç, dhe na nuk mund ta mohojmë vetëm se tue u dukë naivë dhe jo t'informuem. Në se pra Thaçi, dhe shkruesi i këtyne radhëve kanë thanë për Bariqin si albanolog se është *eminent* dhe se epoka n'albanologji mund të quhet simbas tij (dhe Joklit) këtë ata e kanë thanë *sepse ashtu është*. Dhe me qenë se Bariqi (krahas me shkencëtarët tjerë) ka kaq merita për albanologjin, atëherë z. Riza nuk duhet të çuditet aspak që na „një“ „dy“ e përmendim Bariqin.

M'e thanë troç, Selman Riza del këtu si ai mini, të cilin e kanë tallë sepse kur ka ndeshë në luanin, tue mos dijtë se luani është i madh e i fuqishëm, ka fillue t'ja brëjë bishtin.

Kaq për anën parimore t'asaj pjese „kritike“ të Rizës, në të cilën më prek dhe mue.

(Përk. A. Çetta)

Dr. Ivan POPOVIQ